

UDC 82.091+82(091)+82.091(447)+371.3
BBK 83.3(0)
S 89

EDITORIAL BOARD:

Prof. Dr. **Igor Kozlyk**, *Head of the editorial board* (Head of the Department of World Literature and Comparative Literary Criticism, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Dr., Associate Prof. **Alla Martynets**, *Secretary of the editorial board* (Department of World Literature and Comparative Literary Criticism, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Prof. Dr. **Roman Golod** (Head of the Faculty of Philology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Prof. Dr. **Svitlana Lutsak** (Head of the Department of Linguistics, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine); Prof. Dr. **Nataliia Maftyn** (Department of Ukrainian Literature, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Dr. Habil., Associate Prof. **Roman Pikhmanets** (Department of Ukrainian Literature, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Prof. Dr. **Stepan Khorob** (Head of the Department of Ukrainian Literature, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine); Prof. Dr. **Nataliia Vysotska** (Head of the Department of Theory and History of World Literature, Kyiv National Linguistic University); Prof. Dr. **Olena Isaieva** (Head of the Department of Methods of Teaching Russian and World Literature, M. P. Drahomanov National Pedagogic University, Ukraine); Prof. Dr. **Zhanna Klymenko** (Department of Methods of Teaching Russian and World Literature, M. P. Drahomanov National Pedagogic University, Ukraine); Prof. Dr. **Olha Kutsevol** (Department of Ukrainian Literature, Mykhaylo Kotsubynski Vinnytsia State Pedagogic University, Ukraine); Prof. Dr. **Elina Svetsytska** (Department of Russian Literature, Donetsk National University, Vinnytsia); Dr. Habil., Associate Prof. **Irena Betko** (University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland); Dr. Habil. **Svetlana Bunina** (Department of German and Russian, Washington and Lee University, USA); Dr. Habil. **Henryka Ilgevič** (Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania); Prof. Dr. **Halina Mazurek** (Department of History of Russian Literature, University of Silesia in Katowice, Poland); Prof. Dr. **Casimir Prus** (Head of the Section of History of Russian Literature, Department of Russian Studies, University of Rzeszow, Poland); Prof. Dr. **Irina Skoropanova** (Department of Russian Literature, Belarusian State University, Belarus).

REVIEWERS:

Prof. Dr. **Petro Rykhlo** (Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine); Prof. Dr. **Nadiia Koloshuk** (Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine); Prof. Dr. **Mechyslav Yatskevich** (Olsztyn, Poland).

Published according to the approval of the Scientific Board of Faculty of Philology of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Editorial Board's opinion can sometimes differ from the authors' views.
The materials are published in the language of the original with the authors' style preserved.

Editorial address: 76018, Ukraine, Ivano-Frankivsk, 57 Shevchenko str.,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Department of World Literature and Comparative Literary Criticism.
E-mail: sultanov.chyt@gmail.com

Web-resource of print edition: <http://www.pu.if.ua/depart/WorldLiterature/ua/5697/>
Web-site of online edition «Sultanivski Chytannia»: http://www.sultanivskichytannia.if.ua/index_en.html

S 89 **Sultaniv's'ki čitannâ / Султанівські читання / Sultanivski Chytannia** : [Book of Articles] / editorial board : I. V. Kozlyk (Head of the editorial board) and others. – Ivano-Frankivsk : Symphoniya forte, 2018. – Issue VII. – 304 p. – (in Ukrainian, English, French and Russian).

UDC 82.091+82(091)+82.091(447)+371.3
BBK 83.3(0)

ISSN 2313-5921 (Print)
ISSN 2415-3885 (Online)

Sultanivski Chytannia publishes articles on all branches of literary criticism and methods of teaching literature.
It acts as a forum for the presentation and discussion of researches and concepts.

All rights reserved.

No part of this book may be reprinted or reproduced without permission in writing from the publisher, PNU, Ukraine.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ

ISSN 2313-5921 (Print)
ISSN 2415-3885 (Online)

SULTANIVS'KI ČITANNÂ
СУЛТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ
SULTANIVSKI CHYTANNIA

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

Випуск VII

Видається з 2010

Івано-Франківськ
«СИМФОНІЯ ФОРТЕ»
2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р філол. наук, проф. **Ігор Козлик**, голова редакції (завідувач кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); канд. пед. наук, доц. **Алла Мартиниць**, відповідальний секретар (кафедра світової літератури і порівняльного літературознавства, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); д-р філол. наук, проф. **Роман Голод** (директор Факультету філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); **Світлана Луцак** (завідувач кафедри мовознавства, Івано-Франківський національний медичний університет, Україна); д-р філол. наук, проф. **Наталія Мафтин** (кафедра української літератури, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); д-р філол. наук, доц. **Роман Піхманець** (кафедра української літератури, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); д-р філол. наук, проф. **Степан Хороб** (завідувач кафедри української літератури, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна); д-р філол. наук, проф. **Наталія Висоцька** (завідувач кафедри теорії та історії світової літератури ім. проф. В.І.Фесенко Київського національного лінгвістичного університету); д-р ієд. наук, проф. **Олена Ісаєва** (завідувач кафедри методики викладання російської мови та світової літератури, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна); д-р пед. наук, проф. **Жанна Клименко** (кафедра методики викладання російської мови та світової літератури, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна); д-р пед. наук, проф. **Ольга Куцелов** (кафедра української літератури, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна); д-р філол. наук, проф. **Еліна Свенцицька** (кафедра російської літератури, Донецький національний університет, м. Вінниця); д-р філол. наук, доц. **Ірина Бетко** (Вармінсько-Мазурський університет, Польська Республіка); д-р філол. наук **Світлана Буїна** (кафедра німецької мови і російської мови, Університет Вашингтона і Лі, США); д-р істор. наук **Георґіка Ільєвич** (Інститут досліджень культури Литви, Литовська Республіка); д-р філол. наук, проф. **Галина Мазурек** (кафедра історії російської літератури, Шльонський університет, Польська Республіка); д-р філол. наук, проф. **Казімеж Прус** (завідувач кафедри російської літератури, Жешувський університет, Польська Республіка); д-р філол. наук, проф. **Ірина Скоропанова** (кафедра російської літератури, Білоруський державний університет, Республіка Білорусь).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д-р філол. наук, проф. **Петро Рихлю** (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна); д-р філол. наук **Надія Колошук** (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна); д-р філол. наук, проф. **Мечислав Яцкевич** (Ольштин, Польська Республіка).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 21160-10960Р від 31.12.2014

Входить у Перелік наукових фахових видань України (додаток 8 до Наказу МОН України №1328 від 21.12.2015) та до міжнародної бази даних Index Copernicus із присвоєним індексом ICV 2015: 47,64, ICV 2016: 69,73

Друкється за рішенням Вченої ради Факультету філології ПНУ імені Василя Стефаника.

Редакція не завжди поділяє погляди авторів.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Адреса редакції: 76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра світової літератури і порівняльного літературознавства.

E-mail: sultanov.chyt@gmail.com

Веб-ресурс збірника: <http://www.pu.if.ua/department/WorldLiterature/ua/5697/>

Веб-сайт електронного видання «Султанівські читання»: http://www.sultanivskichytannia.if.ua/index_en.html

Султанівські читання : зб. статей / редкол. : І. В. Козлик (голова) й ін. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. – Вип. VII. – 304 с.

УДК 82.091+82(091)+82.091(447)+371.3
ББК 83.3(0)

ISSN 2313-5921 (Print)
ISSN 2415-3885 (Online)

Збірник статей «Султанівські читання» публікує статті з усіх галузей літературознавства та методики викладання літератури.

© Автори статей, 2018
© Кафедра світової літератури
і порівняльного літературознавства
ПНУ імені Василя Стефаника, 2018

TABLE OF CONTENTS

COMPARATIVE LITERATURE /
ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ольга Богданова, Луїза Оляндэр. Музыкальний текст «Носа» Н. В. Гоголя и Д. Д. Шостаковича	9
Світлана Маєнєнєа. Співане слово у контексті розуміння музики Martina Lotera	41
Yvonna Kravets. La littérature belge de langue française vue à travers le processus littéraire en Ukraine	49
Владимир Казарин, Марина Новикова. «...Ровно десять лет ходила / Под параном» (А. А. Ахматова-Горенко и сэр Исая Берлин)	61
Оксана Гальчук. Моделі світу в художніх текстах ХХ століття: особливості авторських варіантів	85
Леся Генералюк. Вплив науково-культурної парадигми Франції на історіософію М. Волошина	100
Ірина Сивтар. «Тон вічної туги», або жіноча меланхолія в новеллах Елізи Ожешко «Аскетка» та Ольги Кобилянської «Valse melancholique»	109
Tetiana Marchuk. The image of a fallen woman in the plays «Narodnyi Malakhii» by Mykola Kulish and «Anna Christie» by Eugene O'Neill	119
Галина Бокшань. Міфологема феєри в романах «Зачаровані музиканти» Галини Пагутяк і «Сдиноріг» Айріс Мердок	126
Оксана Кіт. Концепція героїчного в художніх творах про Жанну д'Арк	135
Юлія Петлюх. Текст як танець у каприччо «Принцеса Брамбіла» Е. Т. А. Гофмана	146

THEORY OF LITERATURE /
ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Ольга Гречешнюк. Генераційний роман у новітній німецькомовній літературі	157
---	-----

UKRAINIAN LITERATURE /
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Ольга Башкірова. Постать фатальної жінки в сучасній українській романістиці	167
Олеся Омельчук. Літературна критика Михайла Доленги	178
Ольга Федько. Виявлення авторської свідомості у віршованому романі Л. Горлача «Мамай»	190

SLAVONIC LITERATURES /
СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТЕРАТУРИ

Надія Ігнатів. Документальна проза Світлани Алексієвич: проблематика та жанрологія	199
Альона Тичініна. Трансгресія епіграфу в структуру художньої цілісності (практика сучасної балканської літератури)	215

5. Eigler, F. (2005), *Memory and history in generational novel since The Turn* [Gedächtnis und Geschichte in Generationenromanen seit der Wende], Berlin, 22 p. (in German).
6. Galli, M. and Costagli, S. (2010), Chronology. From family novel to generational novel [Chronotopoi. Vom Familienroman zum Generationenroman], Padebom, available at: http://www.academia.edu/665583/Chronotopoi_Vom_Familienroman_zum_Generationenroman (in German).
7. Hage, V. (2003), "Grandchildren want to know it" ["Die Enkel wollen es wissen"], *Spiegel*, No. 12, pp. 170-173. (in German).
8. Hartkopf, M. and Schorn, J. (2012), "The theory of generational novel" ["Zur Theorie des Generationenroman"], available at: http://www.literarischealtersbilder.uni-koeln.de/index.php/Monika_Hartkopf_Johanna_Schorn:_Zur_Theorie_des_Generationenromans (in German).
9. März, U. (2003), "Research or retelling" ["Erforschen oder Nacherzählen"], *Zeit*, No. 19, P. 42 (in German).
10. Neuschäfer, M. (2013), *Relative I. Family, identity and history in modern generational novel* [Das bedingte Selbst. Familie, Identität und Geschichte im zeitgenössischen Generationenroman], epubli GmbH, Berlin, 409 p. (in German).
11. Radisch, I. (2011) "The elementary structure of relationship" ["Die elementare Struktur der Verwandtschaft"], *Zeit*, No. 41, available at: <http://www.zeit.de/2011/41/Literatur-Familienroman> (in German).
12. Reidy, J. (2011), "The literature of parents as a literary-historical problem" ["Väterliteratur als literaturgeschichtlicher Problemfall. Das Beispiel Peter Henisch"], *Focus on german studies*, No. 18, pp. 69-93 (in German).
13. Timm, U. "On example of my brother" ["Na primere brata"], available at: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1033320/Timm_-_Na_primere_brata.html (in German).
14. Tretevykh, M. "The change of memorial paradigm in social-historical and literary discourse in Germany in 90th and 2000th years" ["Zmina memorialnoi paradyhmy u suspilno-istorychnomyi diskursi Nimechchyny 90-ih ta 2000-ih rokiv"], *Naukovyi visnyk filohii*, No. 2, pp. 239-244 (in Ukrainian).
15. Wilpert, G. (1969), *The vocabulary of literature* [Sachwörterbuch der Literatur], Stuttgart, 254 p. (in German).

ПОСТАТЬ ФАТАЛЬНОЇ ЖІНКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ

Ольга Башкирова

Кандидат філологічних наук, докторант, доцент,
Кафедра української літератури і компаративістики,
Київський університет імені Бориса Грінченка (УКРАЇНА),
04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б, каб.220,
e-mail: bayksher917@ukr.net

UDC: 821.161.2-31.09:305-055.2

РЕФЕРАТ

Мета статті – розкрити специфіку художньої репрезентації у великій прозі початку XXI століття постати фатальної жінки, що становить вияв глибинних трансформацій творчої свідомості сучасника. *Дослідницька методика*. У дослідженні було застосовано системний підхід, який включав: порівняльний метод, елементи психоаналітичної методології та міфологічного аналізу. Комплексна методологія дозволила зіставити трактування образу фатальної жінки в індивідуально-авторських картинах світу; виявити смислові трансформації образів-архетипів у творчості сучасних письменників. *Результати*. У статті вивчено культурно-естетичні передумови актуалізації образу фатальної жінки в сучасній українській романістиці. Доведено, що актуальність цього образу для художнього мислення початку XXI ст. пояснюється тотальним сумнівом в авторитетних системах знань, викликаним увагою до ірраціональних проявів людської психіки. Простежено кореляцію образу з жанрово-стильовою специфікою творів. На прикладі романів Олеся Ульянич та Володимира Лиса продемонстровано особливості художнього переосмислення в сучасній українській літературі жанрів неонуару та готичного роману. Виявлено семантичні зв'язки художньої константи «фатальна жінка» з іншими архетипами, представленими прозою початку XXI ст. Конкретизовано відмінність трактування образу авторами-модерністами маскулінної і фемінної гендерної ментальності. *Наукова новизна* дослідження полягає в тому, що у статті вперше запропоновано аналіз художнього інструментарію, стилістичних значень, жанрово-стильових матриць, які характеризують образ фатальної жінки, змодельований у низці творів сучасної української романістики. *Практичне значення*. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого наукового осмислення особливостей художньої репрезентації жінки й жіночого в сучасній великій прозі, застосовані під час написання курсових та дипломних робіт.

Ключові слова: роман, модернізм, постмодернізм, архетип, художнє моделювання.

ABSTRACT

Olga Bashkyrova. The image of the femme fatale in modern Ukrainian novels.
Aim of the article is to discover the specificity of artistic representation of the femme fatale

image in Ukrainian novels of the beginning of the 21st century as the manifestation of deep gender transformations of contemporary's consciousness. **Methods.** The system approach which included comparative method, the elements of psychoanalytic methodology and mythological analysis has been applied in the research. Integrated methodology allowed to compare the interpretations of the femme fatale image in individual authors' pictures of the world and to revealed the semantic transformations of the images-archetypes in works of modern writers. **Results.** In the article the cultural and esthetic preconditions of actualization of the femme fatale image in modern Ukrainian novels are discovered. It's proved that the topicality of this image for the artistic thinking of the beginning of the 21st century is explained by the total doubt in authoritative systems of knowledge and increasing attention to the irrational manifestations of human psyche. The correlation of this image with the genre and style specificity of the literary works are traced. On the examples of the novels by Oles Uliianenko and Volodymyr Lys the peculiarities of artistic rethinking of neo-romantic and gothic novel in modern Ukrainian literature are demonstrated. The semantic links of the archetypal constant «femme fatale» with the other archetypes represented by the prose of the beginning of the XXI century are traced. The distinctions of interpretations of this image by authors-carriers of masculine and feminine mentality are concretized. **Scientific novelty.** The article presents the analysis of artistic tools, symbolic meanings, genre and stylistic matrixes which characterize the femme fatale image modeling in some literary works of modern Ukrainian novels for the first time. **The practical significance.** The article is of great help to the further scientific comprehension of the peculiarities of artistic representation of woman and femininity in modern novels. The results of the research can be used for writing course projects and qualification papers.

Key words: novel, modernism, postmodernism, archetype, artistic modeling

Сучасна українська велика проза виявляє найрізноманітніші художні тенденції, що засвідчують напружений творчий пошук, прагнення переосмислити як класичну літературну традицію, так і естетичний досвід постмодернізму. Водночас на зламі ХХ – ХХІ століть виникає чимало перегуків з попереднім fin de siècle, що, очевидно, можна пов'язати закономірною актуалізацією кризового світовідчуття у переломні культурні періоди. Тотальний сумнів у чинних системах знань, як і елементами позитивістському знанні, загострене відчуття дисгармонійності світу, що споріднюють модернізм і постмодернізм, і водночас – пошук нового конструктиву, шляхів гармонізації суспільної та індивідуальної свідомості неминує стимулюють нове осмислення освячених традицією образів, які мають архетипну природу, глибоко закорінені в архаїчні пласти людської психіки. Саме тому на новому зламі століть свої непроминальне значення виявляють такі образні константи, як мати (мати-земля), дитина, воїн, тінь, мудрий старий (дід, батько). Художні модули творчого переосмислення цих образів видаються глибоко символічними з огляду на процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві (докорінний перегляд гендерних ролей, пошуки нових моделей інституту сім'ї, подолання травматичного постколоніального досвіду).

Архаїчні за своєю суттю образи, що втілюють і об'єктивізують «базисні точки» свідомості сучасника (в національному культурному кон-

тексті – постколоніального суб'єкта), неодноразово опинялися в центрі уваги дослідників. Значення символічної постаті батька та художні стратегії відновлення цілісної картини світу, центрованої докола цього образу, розкрито в роботах Тамари Гундорової [4; 5] та Оксани Забужко [16]. Т. Гундоровою зауважене також глибоке розчарування в материнській постаті, яке теж формує соціокультурний тип «лузера» в сучасній молодіжній прозі [4]. Значущі для національної культурної свідомості константи поета-філософа, мандрівника-аутсайдера охарактеризовані Ганною Мережинською в контексті аналізу стильових особливостей східноєвропейського варіанту постмодернізму [12, с. 95]. Гендерні стереотипи, засновані на глибинних міфологічних уявленнях, як жанрові маркери сучасної масової літератури досліджує Софія Філоненко [2]. Художні моделі романістики, ґрунтовані на архаїчних образах-архетипах, репрезентовані у творчості сучасних українських письменників, стають об'єктом зацікавлення Олександри Клепикової [8], Мар'яни Штогрин [13] та ін. Однак, попри те, що ці ключові для ментальної культурної свідомості образи проаналізовані в низці літературознавчих праць, не висвітленими залишаються ще чимало аспектів художнього моделювання, ґрунтованих на актуалізації глибинних психічних уявлень, що дозволили б повніше представити особливості художнього мислення межі ХХ – ХХІ століть.

Мета цього дослідження – розкрити специфіку художньої репрезентації у великій прозі початку ХХІ століття постаті фатальної жінки, що становить вияв глибинних трансформацій гендерної свідомості сучасника.

Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання низки завдань:

- виявити культурно-естетичні передумови актуалізації образу фатальної жінки в сучасній романістиці;
- окреслити жанрово-стильову специфіку творів, художня структура яких центрована докола названого образу;
- охарактеризувати його семантичні зв'язки з іншими образними константами великої прози початку ХХІ ст. (тінь, дитина);
- простежити відмінності у трактуванні образу авторами – носіями жіночої і маскуліної гендерної ментальності.

Названі завдання зумовили застосування низки **методів:** порівняльного, який дозволив зіставити трактування образу фатальної жінки в цілісних індивідуально-авторських картинах світу; елементів психоаналітичного підходу та міфологічного аналізу, що дали можливість виявити смислові трансформації образів-архетипів у творчості конкретних письменників.

Теоретичну базу дослідження склали роботи Віри Агеевої, Тамари Гундорової, Ганни Мережинської, Софії Філоненко та ін., присвячені

проблемам української літератури межі XX – XXI ст.; психоаналітичні та філософські праці Карла Густава Юнга, Еріха Фромма та ін.

Новизна дослідження полягає в тому, що у статті вперше запропоновано аналіз художнього інструментарію, символічних значень жанрово-стильових матриць, які характеризують образ фатальної жінки, змодельований у низці творів сучасної української романістики.

Актуальність теми статті зумовлена необхідністю повнішого теоретичного осмислення системи образних констант української великої прози початку XXI ст., що дало б змогу значно розширити уявлення про естетико-психологічні закономірності художнього моделювання як складного процесу творення індивідуально-авторських картин дійсності.

Романістика початку XXI століття репрезентує весь спектр культурних вимірів жіночності – від материнської іпостасі («Соло для Соломії Володимирівни Лиси», «Мати все» Любо Дашвар), в якій актуалізуються найрізноманітніші смислові нюанси (святість материнства, образ «жовтої лави», інфантильна мати), до ірраціонального страху перед жінкою як «порожнечою» («Кохання в стилі бароко» Володимир Даниленко), втіленням демонічного начала («Княгиня» В. Лиси) чи ототожнення її зі світлим духовним первнем («Діва Млинища» того ж автора). Це звернення до історично сформованих культурних іпостасей жіночності завжди є апеляцією до попередньої традиції й часто наділені ознаками «подвійного кодування», характерного для постмодерністського художнього мислення [6, с. 218].

Культурні періоди, в які превалюють кризові тенденції, сумнів у раціональних силах людини, очевидно, актуалізують уявлення про жіноче начало як втілення духовного, ірраціонального, що протистоїть чоловічому раціоналізмові. Якщо позитивістське знання традиційно асоціюють з чоловічим первнем, то архетипні жіночі образи пов'язані як з духовним трансперсональним досвідом, так і з первісними ірраціональними інстинктами. Водночас варто згадати іронічну заувагу Вірджинії Вулф стосовно принципів чоловічого письма, які полягають у гіпертрофії певних властивостей жінки, що спричинює різку відмінність між реальною патріархальною жінкою, позбавленою прав, і постатями літературних героїнь [15, с. 42]. Саме ці художні інтенції стають основою творення образу фатальної жінки, який з'являється в низці творів сучасної української літератури, передусім у чоловічому письмі. Жінкою-авторкою цей образ, як правило, моделюється як постать Іншої, що втілює надособистісне буття і не проявляється в побутовому плані існування героїні. У зв'язку з цим варто згадати епізод з роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», у якому Дарина відкриває несподівану грань («грозове обличчя») самої себе,

впливаючись у власне відображення. Зауважимо, що мотив дзеркала, етнологічний мотиву двійництва, тут відіграє особливу роль – справжню сутність героїні їй розкриває її подруга-художниця, наносячи Дарині незвичайний макіяж. Тілесний контакт між двома жінками (нанесення макіяжу, дотик, поцілунок) корелює з мотивом жіночих спільнот, невідомим для роману, який простежується в низці творів великої прози початку XXI ст. («Магдалинка» Марини Гримич, «Пів'яблука» Ганни Вдовиченко та ін.): ці спільноти об'єднані не стільки певними світоглядними пріоритетами, скільки специфічно жіночими вимірами буття – фізіологічними циклами, подібними історіями кохання, народженням дітей або прагненням їх мати.

Тема фатальної жінки у великій прозі авторів-чоловіків виразно корелює із «зовнішнім» поглядом на жінку, що залишається домінуючим для цього масиву романістики. Віра Агеєва зазначає стосовно класичної культурної традиції: «Оскільки творцями мистецтва були переважно чоловіки, то домінував саме їхній, зовнішній погляд на жінку» [1, с. 113]. Жінка як зовнішній об'єкт, що естетизується й дистанціюється від чоловічого сприйняття, опиняється в центрі таких творів, як «Графіня» Володимирівни Лиси і «Серафима» Олеся Ульяненка. Тема фатальної жінки, розгорнута в них, визначає жанрову специфіку романів – виразні ознаки жанру нуар (протистояння чоловіка-жертви, який проводить власне розслідування, і демонічної красуні; підкреслений натуралізм викладу) та літературної готики (мотиви безумства і двійництва; типаж «готичного антодія» в його жіночому інваріанті).

Софія Філоненко простежує динаміку жанру нуар, що проявляється не тільки в зміні естетичної парадигми, а й у відчутному зміщенні гендерних акцентів. Зародившись у середині XX ст. як реакція на події Другої світової війни, песимістичний за своєю суттю, нуар мав ознаки «крутого детективу», проте вивів на перший план не слідчого, а жертву – героя, який, часто проти власної волі, опиняється у вири небезпечних подій і змушений самотужки встановлювати справедливість. Девіантна поведінка героя зумовлена суспільною несправедливістю, отже, самотній борець, який діє на межі закону чи й поза ним, викликає симпатію реципієнта. У творах жанру нуар роль головного героя відводиться чоловіку; жінка, як правило, є підступною спокусницею, *femme fatale*, чия сексуальність несе герою загрозу й загибель» [2, с. 226]. С. Філоненко звертає увагу на синтетичний характер жанру нуар, який швидше передбачає певну атмосферу, ніж чітко окреслений канон: «Фільми й романи нуар містять елементи детективу, трилера, психологічної драми, кримінального роману, вестерна» [2, с. 225]. Нове поживлення інтересу до нуару відбувається у 80-ті роки XX ст., засвідчуючи певну

трансформацію стилістики творів жанру, що дало можливість окреслити явище «неонуару» (neo-noir), яке характеризується «перебивчастим ритмом, кліпвою естетикою» [2, с. 226], суттєвими змінами канону, сформованого попередніми десятиліттями. Однією з найбільш прамовистих рис неонуару порівняно з жанром нуар 40–50-х років стає зміна гендерних пріоритетів. Жінка все частіше опиняється в центрі творів, що дозволяє виділити різновид феміністичного неонуару, героїня якого демонструє здатність самотужки, без допомоги чоловіка, встановити справедливість, вдається до вольових дій, виявляє силу і спритність. Найяскравішим втіленням цього фемінного типу виступає образ жінки-суперагента, шпигунки, витоки якого С. Філоненко слушно вбачає в архетипі амазонки, діви-воїни (дослідниця називає низку найяскравіших героїнь сучасного маскульту, які відповідають цьому визначенню: принцесу Ксену; Баффі, винищувачку вампірів; «чорного археолога» Лару Крофт та ін. [2, с. 224]). Найяскравішим прикладом феміністичного неонуару в українській масовій літературі дослідниця вважає твори Алли Серової («Правила гри», «Подвійне дно», «Дух джунглів»).

Образи Люби Смажук («Графиня» В. Лиса) і Серафими з однойменного роману О. Ульяненка моделюються за принципом протиставлення есенціалістському погляду на жінку як ту, що дарує життя. Деструкція освяченого традицією образу жінки-матері набуває різних форм у чоловічій та жіночій прозі початку ХХІ ст. Елемент епатажу майже завжди міститься в доволі поширеній темі відмови від материнства, що активно осмислюється сучасними романістами. Безумовно, тут маємо форму розриву з попередньою літературною традицією, для якої тема материнства є сакральною, оскільки містить низку важливих конотацій, передусім – ототожнення постаті матері з Батьківщиною. В жіночій прозі образ жінки *childe-free*, як правило, розбудовується в ключі феміністських інтенцій і має у своїй основі утвердження права на особистісну реалізацію й свободи вибору власних життєвих пріоритетів. Саме такою є героїня роману О. Забужко «Музей покинутих секретів». У творі міф про святість материнства послідовно піддається деструкції через моделювання численних образів інфантильних, корисливих, агресивних матерів (так, художниця Влада, згадуючи свою матір, каже, що та «каструвала батька»). Явно епатажними є епізоди абортів у романістичній Лариси Денисенко («24 : 33 : 42», «Танці в масках»). Однак і в цілі авторки названі епізоди слугують розгортанню теми життєвого вибору, корелюючи з константами гріха і спокути («24 : 33 : 42»), відповідальності («Танці в масках»). Убивство ненародженої дитини в другому з згаданих творів стає знаком загубленості в житті головної героїні, епатажної красуні-космополітки, яка пориває зв'язки з сім'єю, батьків-

щиною, власною сутністю, і тільки пройшовши через невдалий аборт і тимчасову втрату пам'яті, знаходить власне місце у світі. Обидві авторки вводять материнські функції жінки до проблемного поля, надають їм характеру дискусійності, по суті, піддаючи раціональному висвітленню те, що раніше належало до сфери сакрального. Однак головний вибір жінки, яка сама вирішує, бути чи не бути її матір'ю, в згаданих творах не виходить за межі буденного досвіду. Принципово важливе представлено цей аспект жіночого буття у творі О. Ульяненка («Серафима»). Жорстоке вбивство ненародженого немовляти є тільки зовнішнім виявом ненависті до світу: «Там кипіло життя, чуже життя, котре вона вже свідомо хотіла знищити...» [14, с. 53]. Ірраціональна ненависть Серафими до світу імпліцитно мотивується потворністю дійсності, на якій весь час акцентує автор (тваринне злягання батьків-дівчачки; жорстоке побиття старого клоуна, який виявив інтерес до дитини; нагромадження натуралістичних сцен убивств і насилля). Уривчаста, кліпва композиція відповідає естетичці творів неонуару, а хронологічний виклад подій наближає його до жанру «історії одного вбивці» (саме такий підзаголовок має культовий роман Патріка Зюскінда «Парфумер»). Перегук твору О. Ульяненка з прецедентною книгою П. Зюскінда очевидний (суголосність метафор «жінка – аромат» / «жінка – отрута»). Показовим є епізод, у якому Серафима, ніжно спостерігаючи за жінками, подумки асоціює неповторну красу кожної з певними отруйними рослинами. В образі Люби Смажук («Графиня» В. Лиса) також домінує руйнівне начало, спрямоване на підкорення світу, вивищення художниці над чоловіками. Героїня деформує власну гендерну природу, і ця деформація проявляється не тільки через відмову від творення й народження, залюбленість у смерть і насильство, а й через психологічні реакції, відповідні «чоловічому» типу поведінки. А. Маслоу пояснює явище мізогінізму підсвідомим страхом чоловіків перед власною «жіночністю» (м'якістю, співчуттям, чуливістю); з цим страхом учений пов'яже прагнення применшувати жіночі чесноти, панувати над жінками й контролювати їх [11, с. 92]. Прагнення Люби перевершити у творчому й кар'єрному зростанні, а потім – і фізично знищити свого вчителя в контексті твору постає як намагання позбутися почуття любові, що його амбітна жінка співвідносить з особистістю талановитого провінціала. Варто зауважити, що мистецтво, як і в ряді інших творів сучасної української романістики, перетворюється в романі на своєрідну метамову, яка формує підтекст і поглиблює провідні мотиви. Головний герой-оповідач, не певний власного таланту, поглинутий невротичним почуттям до фатальної жінки, тільки в момент найбільшої фізичної та психоемоційної напруги

здобується на повноту творчої реалізації: він створює власний автопортрет у холодному вантажному вагоні, де Люба замикає його прирікши на смерть. Мотив творення портрету в художньому контексті романістики В. Лиса тожоний пізнанню-творенню самого себе. В іншому романі автора, «Камінь посеред саду», наскрізним є образ людини без обличчя, що з'являється у снах героїв, а в одному з епізодів проступає на аркуші ватману, як незавершений малюнок. Провінційний художник, закоханий у Любу Смажук, зрештою досягає певної особистісної самореалізації, тимчасом як амбітна й жорстока жінка зазнає фіаско: портрет княгині Венцеслави Ловиґи, на яку взорується Люба у своєму самоствердженні через убивства, виявляється фікцією, роботою її вчителя.

Образи Люби Смажук і Серафими споріднюють мотиви божевільної двійництва, а також архетип дитини, до якого вдаються обидва письменники, підкреслюючи ірраціональний характер жорстоких жінок. Божевільня обох дівчат-убивць співвідносне з інфантильністю художника, який опікується своєю божевільною ученицею, змушений дбати про неї, як про дитину; Серафима, потрапивши до в'язниці, поводить себе як вередлива дівчинка, залюбки читає Кітса й О'Генрі, охоче розмовляє зі старшою жінкою – головлікарем («Лікарка гадала побачити монстра, але зараз перед нею дівчинка, якій немає напевне і двадцяти...») [14, с. 216]. Мотив двійництва в романі О. Ульяненка реалізується в архетипних образах тіні й дитини. Двійник/тінь, який з'являється у видіннях Серафими, підказує їй шляхи здійснення наступного злочину. Дитина (дівчинка) втілює певну грань душі героїні, начало, яке відчуває її від чоловіків (Серафима бачить у представниках протилежної статі тільки сексуальних партнерів і засоби самоствердження; плотське кохання сприймається нею як механістичний акт, позбавлений емоційної й духовної складової). Дівчинка, як і двійник-тінь, постає у видіннях Серафими: «...іноді до них приходила дівчинка років тринадцяти, і вони займалися цим на очах умілого коханця. Із кожним днем ця дівчинка робилася настирнішою, увертішою, було так, начебто Серафима бачила себе молодшу в дзеркалі» [14, с. 68 – 69].

В теорії К. Г. Юнга архетип дитини виступає носієм потенційних можливостей, втіленням певної цілості, що виражає поняття самостійності психічної реалізації індивіда. Мотиви покинутості й загрозливості дитини, що часто фігурують у міфологічних і казкових сюжетах, відповідають неймовірній складності процесу індивідуалізації, досягнення психічної цілості. Важливість і таємничість цього процесу, відповідно знаходять втілення в уявленнях про божевінність і парадоксальне

можливість дитини. Однак цей архетип може виявляти й інші значення: «Початковий стан особистого інфантилізму виявляється в образі «покинутої», тобто «неправильно зрозумілої», дитини із зухвалими претензіями, до якої ставляться несправедливо» [7, с. 235]. Образ Серафими напрочуд точно відповідає цьому визначенню Юнга: дівчинка відсторонена від світу дорослих і водночас залюблена в інше, розкішне й недоступне їй, життя; вона зрікається свого справжнього імені, яке навіть не згадується у творі (суголосність імені і долі становить одну зі смислових домінант сучасної прози); нарешті, незвичайні здібності дитини розкриваються у зв'язку з підземним простором підвалу, який традиційно означає підсвідоме.

У зв'язку з аналізованим твором О. Ульяненка, очевидно, слід згадати про таку відзначену Юнгом властивість архетипу дитини, як гермафродитизм. Йдеться про те, що образ дитини в контексті художнього твору може виражати не тільки чудесне й божевінне за своєю суттю «третє», що виникає між протилежностями, найчастіше – чоловіком і жінкою, а й певну таємничу сутність, яка не є ні чоловіком, ні жінкою, схильна до відштовхування від обох цих фундаментальних начал і здобуває нелюдський, інфернальний характер. Втрата невинності, за яку Серафима мстить чоловікам, у снах героїні втілено у сценарій отруєння дівчинки її коханцем. Любов до чоловіка переживається Серафимою як невизначене і, знову ж таки, інфантильне за своєю суттю почуття до прекрасного незнайомця (проспективну функцію щодо цих юнацьких марень виконує образ літнього клоуна, який приїждить у приморське містечко, де мешкає маленька Серафима). О. Ульяненко вказує на маскультивський, запозичений із дешевих фільмів і позбавлений життєвої конкретики характер закоханості Серафими в «прекрасного незнайомця». Дитяче безсилля героїні перед світом проявляється і в її принциповій нездатності створити щось, крім мрії: мрії Серафими нагадують «мильні опери», а сексуальні фантазії виступають у форматі «чорно-білого порно». Повертаючись до образу дзеркала, співвідносного з мотивом двійництва, варто зауважити, що О. Ульяненко, керуючись цими художніми константами, розгортає позитивний ряд, подібний до того, який постає у вже згаданому творі О. Забужко «Музей покинутих секретів»: для глибинного самопізнання героїня потребує не чоловіків, що їх сприймає як супротивників і жертви, а іншої жінки: «Дівчата – два глибоких поставлених наспроти дзеркала. Вони дивилися одна на одну й чудувалися...» [14, с. 79]. Легковажна Лера, коханка Серафими, постає не тільки антиподом героїні, а й втіленням яскравого, благополучного й поверхового життя, якому протистоїть «срібна лють» жінки-убивці.

Подібних смислових конотацій набуває образ дитини в романі В. Лиса «Графиня»: білява дівчинка постає проєкцією душі старого графа Ловиґи; при цьому зберігається елемент дивовижних дій та загроженості дитини (спроба вбивства дівчинки і чудесний порятунок). Юна героїня, традиційно для архетипу дитини, є носієм певного потенціалу, однак цей потенціал здобуває виразно негативну реалізацію: управитель, який в молодості намагався вбити малу Венцеславу, віддавши її ведмедю, згодом стає чоловіком дівчини і гине від її підступності. Традиційне уявлення про жінку, основна функція якої полягає «в безперервному відтворенні і збереженні «людського світу»» [9, с. 126], змінюється на свою протилежність – Люба Смажук є граничним втіленням психічного явища, кваліфікованого Еріхом Фроммом як «побов до мертвого» (некрофілія) на противагу «побові до живого» (біофілії) [3, с. 49]. За Е. Фроммом, некрофільний тип свідомості сприйняття передбачає залюбленість у минуле й ненависть і страх перед майбутнім. Якщо вищим виявом біофілії є святий, то крайнім виявом некрофілії – божевільний. Всі ці характеристики некрофільного типу особистості яскраво виявлені в постаті Люби Смажук: прагнення відтворити похмурі події давнини на догоду власній манії величчя, орієнтованість на минуле, а не спрямованість у майбутнє; божевільня, в яке впадає героїня наприкінці твору. Попри виразну сюжетну лінію суперництва чоловіка і жінки, протистояння Люби і її вчителя виводить на перший план не гендерний аспект, а загальнолюдські моральні цінності – це антагонізм не чоловіка і жінки, а руйнівного й творчого людських типів.

Отже, актуалізація образу фатальної жінки в сучасній українській романістиці зумовлена специфікою світоглядного комплексу нового *fin de siècle*, що характеризується тотальним сумнівом у чинних системах знань і самому позитивістському знанні, традиційно асоційованому з маскулініним культуротворчим началом. Постать *femme fatale* корелює з художнім інструментарієм творів жанру нуар та неонуар, готичного роману, виявляючи тісний зв'язок з образами-архетипами дитини і її вбивці. Для маскулініної художньої картини дійсності характерне моделювання цього образу за принципом протиставлення есенціалістському погляду на жінку як ту, що дарує життя, продовжує рід. Відповідно, *femme fatale* втілює інстинктивні, ірраціональні, руйнівні за своєю суттю імпульси людської психіки, актуалізуючи панівний для класичної літератури принцип зображення жінки як зовнішнього об'єкту. Результати запропонованого дослідження відкривають можливості для глибшого осмислення особливостей художньої репрезентації жінки і жіночого в сучасній великій прозі.

ЛІТЕРАТУРА

- Агієва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму Київ: Факт, 2008. 359 с.
- Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс/гендер/жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.
- Фромм Е. Душа человека / пер. В.Закса. Москва: АСТ, 2009. – 251 с.
- Гандорона Т. Лузер як герої сучасної літератури: симптом «хворого тіла». *Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми*. Київ: Грані-Т, 2013. С. 150–204.
- Гандорона Т. *Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми*. Київ: Грані-Т, 2013. – 548 с.
- Гітлін І. Постмодернізм: Словарь терминов. Москва: INTRADA, 2001. 384 с.
- Котюк К.Г. Щодо психології архетипу дитини. *Архетипи і колективне несвідоме* / пер. з нім. К. Котюк; ред. О. Фошевець. Львів: Астролябія, 2013. С. 196–236.
- Клепикова О. Особливості концептосфери та ідіостилістики у прозі Лариси Денисенко: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2013. 203 с.
- Лозинська В. Культуротворчий процес. Харьков: Консум, 2003. 216 с.
- Лис В. Графиня: роман. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 224 с.
- Мадлов А. Новые рубежи колониальной культуры / пер. с англ. Москва: Смысл, 1999. 425 с.
- Маравинская А. Русская постмодернистская литература: учебник. Киев: ВПЦ «Київський університет», 2007. 336 с.
- Шогрин М. Хронотоп подорожі як модель ініціації в повісті А. Кузьменка «Я, „Побєда“ і Берлін». *Новий філологічна: текст і контекст. Українська література як художній феномен*: зб. наук. пр. / ред. Н. Г. Сірук. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. Вип. 19. С. 309–316.
- Уманько О. Серафима: роман. Харків: Фолио, 2015. 217 с.
- Усуф В. Вільний простір / пер. Я. Чердаклі. Київ: Альтернативи, 1999. 112 с.
- Забужко А. Жінка-автор у колониальній культурі, або Знадоба до української гендерної міфології. *Хроніка історії Фемінізму*. Київ: Факт, 2009. С. 152–191. (Серія «Висока поліція»).

REFERENCES

1. Agieva, V. (2008), *Women's space: The feminist discourse of Ukrainian modernism [Zhinochyj prostir: fеміністичний дискурс ukrajyns'koho modernizmu]*, Fact, Kyiv, 359 p. (in Ukrainian).
2. Filonenko, S. (2011), *The mass literature in the Ukraine: discourse, gender, genre [Masova literatura v Ukraini: dyskurs, gender, zhanr]*, LANDON-XXI, Donetsk, 432 p. (in Ukrainian).
3. Fromm, E. (2009), *The Heart of Man [Dusha cheloveka]*, trans. by V. Zaks, AST, Moscow, 251 p. (in Russian).
4. Handorova, T. (2013), "The loser as the hero of modern Ukrainian literature: the symptom of 'sick body'", *Transit culture: The symptoms of postcolonial trauma* ["Luzer yak heroї suchasnoi literatury: simptom 'khvorooho tila'"], *Tranzytna kultura: Symptomy postkolonialnoi travmy*, Hrani-T, Kyiv, pp. 150–204 (in Ukrainian).
5. Handorova, T. (2013), *Transit culture: The symptoms of postcolonial trauma [Tranzytna kultura: Symptomy postkolonialnoi travmy]*, Hrani-T, Kyiv, 548 p. (in Ukrainian).
6. Gitlin, I. (2001), *Postmodernism: The dictionary of terms [Postmodernizm: Slovar terminov]*, INTRADA, Moscow, 384 p. (in Russian).
7. Kotiuk, K.G. (2013), "About the psychology of the archetype of a child", *Archetypes and the collective unconsciousness*, trans. by K. Kotiuk ["Shehodo psykholohiyi arkhetypu dytyny"], *Archetypy i kolektyvne nesvidome*, per. K. Kotiuk], *Astrolyabiya*, L'viv, pp. 196–236. (in Ukrainian).
8. Klepykova, O. (2013), *Concept sphere and idiosyncrasy of Larysa Denysenko's prose: dissertation. Ph. D. [Osoblyvosti kontseptosfery ta idiosylistyky u prozi Larysy Denysenko: dis. ... kand. filol. nauk]*, Borys Grinchenko Kyiv University, 203 p. (in Ukrainian).
9. Lozinska, V. (2003), *Culture-creative process [Kulturotvorcheskij process]*, Konsum, Kharkov, 216 p. (in Russian).
10. Lys, V. (2016), *Countess [Hrafinia]*, Klub Simeynoho Dozvillia, Kharkiv, 224 p. (in Ukrainian).
11. Madlow, A. (1999), *The Feather Reaches of Human Nature*, trans. by G. Ball, A. Popogrebskij [*Novye rubezhi chelovecheskoj prirody*, per. G. Ball, A. Popogrebskij], Smysl, Moscow, 425 p. (in Russian).

12. Merezhinskaya, A. (2007), *Russian postmodern literature [Russkaya postmodernistskaya literatura]*, Kyivskyi universytet, Kyiv, 336 p. (in Ukrainian).
13. Shtohryn, M. (2015), "Chronotope of the travel as the model of initiation in the story 'Me, 'Pobieda' and Berlin' by A. Kuzmenko" ["Khronotop podorozhi yak model initsiatsii v povisti A. Kuzmenka 'Vs 'Pobieda' i Berlin'"], *Volyn filolohichna*, Vol. 19, pp. 309-316. (in Ukrainian).
14. Ulianenko, O. (2015), *Seraphima [Serafyma]*, Folio, Kharkiv, 217 p. (in Ukrainian).
15. Woolf, V. (1999), *A Room of One's Own*, trans. by Y. Cherdakli [*Vlasnyi prostir*, per. Y. Cherdakli], Alternatyvy, Kyiv, 112 p. (in Ukrainian).
16. Zabuzhko, O. (2009), "The woman-author in colonial culture, or The notes for Ukrainian gender mythology", *Chronicles from Fortinbras [Zhinka-avtor, abo Znadoby do ukarayinskyi hendsonat mifolohiyi]*, Khroniky vid Fortinbrasa], Fact, Kyiv, pp.152-191. (in Ukrainian).

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА МИХАЙЛА ДОЛЕНГИ

Олеся Омельчук

Кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Відділ теорії літератури,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ (УКРАЇНА),
01001, Київ, вул. М. Грушевського, 4,
e-mail: omelchuk_olesia@ukr.net

UDC: 821.161.2"19"-Доленго

РЕФЕРАТ

Пропоноване дослідження має на меті актуалізувати потребу вивчення українського пролетарського дискурсу, і зокрема – літературно-критичного доробку Михайла Доленго (1896–1981). Авторка статті узагальнює та аналізує основні тематичні й теоретичні напрями його літературної критики. *Дослідницька методика*. Історико-літературний аналіз на основі системного підходу і принципів історико-генетичного дослідження. *Результати*. Літературно-критична діяльність М. Доленги була спрямована на розробку нормативної пролетарської поетики за допомогою наукової «матеріалістичної» критики. Також в центрі його уваги перебувала проблема художнього стилю у ситуації нової історичної (радянської) реальності. Критика М. Доленги прикметна тим, що повсякчас вказувала на нереалізованість «пролетарського реалізму», на стилістичний еkleктизм, на деформовані та історично-змінні явища пролетарського дискурсу. *Наукова новизна*. Вперше аналітично описано основний корпус літературно-критичного доробку М. Доленги. *Практичне значення*. Стаття може бути використана у дослідженнях історії української літератури та української літературної критики I-ї половини ХХ століття.

Ключові слова: Михайло Доленго, пролетарська література, «матеріалістична» критика, стиль, пролетарський реалізм.

ABSTRACT

Olesia Omelchuk. *M. Dolengo's literary criticism.*

Aim. The proposed study aims to emphasize the need to study Ukrainian proletarian discourse, and, in particular, the literary criticism of Mykhailo Dolengo (1896–1981). The author of the article generalizes and analyzes the main thematic and theoretical directions of Dolengo's literary criticism. *Methods.* Historical-literary analysis based on the systematic approach and on the

principles of historical-genetic research. *Results.* Dolengo's literary-critical activity was aimed at the development of normative proletarian poetics through the use of scientific «materialist» criticism. Additionally, the problem of artistic style in the situation of a new historical (Soviet) reality was at the center of his attention. Noteworthy of Dolengo's criticism is that he always pointed to the unrealized nature of «proletarian realism», stylistic eclecticism and the deformed and historically dated phenomena of proletarian discourse. *Scientific novelty.* The main corpus of Dolengo's literary-critical works was analytically described for the first time. *The practical significance.* The article can be used to study the history of Ukrainian literature and Ukrainian literary criticism of the first half of the twentieth century.

Key words: Mykhailo Dolengo, proletarian literature, «materialist» criticism, style, proletarian realism.

Вивчення пролетарського літературного руху в Україні перебувало на початковому етапі. Неосмисленою залишається основна частина літературно-критичної спадщини українських авторів, які розробляли основи пролетарської теорії, естетики та поетики, а також займалися історією пролетарської культури. До них, зокрема, належав Михайло Доленго (1896–1981) – активний учасник літературного процесу 1920–1930-х років, автор понад п'ятдесяти літературно-критичних розвідок. Його доробок свідчить про неоднорідний характер українського пролетарського літературного дискурсу, про існування в його межах різних теоретико-методологічних позицій стосовно пролетарського тексту як історичного та художнього явища.

Дебютним виступом Михайла Доленги як критика стали його публікації у журналах «Шляхи мистецтва» 1921 року та «Арена» 1922 року. Спершу це була рецензія на твори Володимира Сосюри [див.: 29], а тоді – невеличка стаття, присвячена Валер'янові Поліщукові [див.: 21]. Обидва журнали знаменували собою початки організованого пролетарського літературного руху в Україні, а згадані Доленгові тексти згадані і стосувалися пошуків українськими письменниками – як митцями уже післяреволюційного часу – нових сенсів і нового звучання слова. Сам Михайло Доленго, який брав участь у роботі Всеукраїнського літературного комітету (1919–1922), а пізніше входив до організацій «Троно» та «Гарт», вважав себе одним із тих, хто був причетний до формування в Україні пролетарського письменства.

Упродовж 1920-х і 1930-х років Доленго цілеспрямовано займався уточненням літературним процесом, відслідковуючи в ньому етапи історичного та естетичного поступу, шукаючи закономірностей та винятків, стимулюючи полеміки щодо методів та перспектив його розвитку. Це був голос критика, який намагався обґрунтувати пролетарське літературознавство за допомогою наукових підходів, враховуючи минулий і перспективний розвиток української літератури як художнього феномена. Він був одним із небагатьох, хто у численних коментарях до